ZESZYTY NAUKOWE POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ 1974
Seria: Języki Obce z. 3 Nr kol. 422

Bronisława Nabzdyk

UWAGI O CZYNNIKACH KSZTAŁTUJĄCYCH WYNIKI NAUCZANIA I UCZENIA SIĘ JĘZYKÓW OBCYCH

Streszczenie. W artykule podano kilka uwag i sugestii dotyczących nauczania języka angielskiego. Zwrócono uwagę na ponownie wzrastającą rolę nauczyciela jako elementu wiodącego i decydującego o jakości procesu nauczania. Podkreślono rolę funkcji komunikatywnej języka i łączącej się z tym ważności nauczania sytuacyjnego oraz podkreślono konieczność uwzględnienia elementu twórczego w formułowaniu wypowiedzi językowych. Sprawą istotną jest również aktywność uczących się, humanizacja procesu nauczania i jego indywidualizacja oraz rola motywacji jako warunku powodzenia procesu dydaktycznego.

W miarę jak coraz powszechniejsza staje się znajomość języków obcych, problem doskonalenia studentów w tym zakresie zyskuje na ważności. Dla nikogo nie ulega wątpliwości, że nauczanie języków obcych przeżywa swego rodzaju rewolucję, będącą reakcją na słabe na ogół wyniki szkolnego nauczania tego przedmiotu i to na całym bez wyjątku świecie. W chwili obecnej obserwujemy po prostu zalew coraz to innych metod oraz środków nauczania, z których jednak nie wszystkie dotarły do szkół i sal wykładowych uniwersytetów, znajdując przeważnie zastosowanie jedynie na kursach specjalnych. Pośród tych gwałtownych polemik nie wykrystalizowała się dotychczas "klasyczna" metoda. Należałoby raczej mówić o tendencjach ogólnych niż konkretnych całościowych opracowaniach nowych idei psychologicznych i językoznawczych.

Jedną z tych tendencji jest przyznanie językowi funkcji prymarnej jako ś r o d k a k o m u n i k a c j i, co w sposób jednoznaczny zdeterminowało obecną metodykę nauczania języków obcych. Proces komunikacji językowej organizuje się od samego początku nauczania. Od pierwszej lekcji studenci powinni rozmawiać z lektorem bądź między sobą, posługując się językiem w sposób znaczący, ćwicząc wypowiedzi, które mają jakiś pretekst sytuacyjny, sugerujące jakąś potrzebę zakomunikowania takiej czy innej treści. Rozwijanie sprawności mówienia jako wiodącej na pewno stawia nauczycielowi duże wymagania, daje jednak uczącemu się podstawy aktywnego podejścia do języka, które najczęściej stają się czymś stałym. Jeśli osoba ta nie będzie nawet przez pewien czas podtrzymywała osiągniętych sprawności i w znacznym nawet stopniu zapomni to, czego się nauczyła, to jednak powrót jej do ponownego aktywnego stosowania języka będzie o wiele szybszy i łatwiejszy niż osoby, która zna język tylko biernie i zmuszona jest do przestawienia się na czynne jego użycie. W tym ostatnim przypadku mogą nawet nastąpić pewne opory natury psychologicznej całkowicie uniemożliwiające podobne przestawienie się. Najrozsądniejsze jest zatem, z punktu widzenia interesów uczącego się, wyrobienie ogólnej aktywnej postawy, co możliwe jest do osiągnięcia jedynie poprzez zachowanie prymatu sprawności mówienia.

R o l a n a u c z y c i e l a w świetle tej teorii wydaje się obecnie większa i ważniejsza. Żadna maszyna nie zastąpi komunikacji językowej żywego człowieka z drugim żywym człowiekiem i to przy pomocy znaczących wypowiedzi, uzależnionych w swej treści i formie od istniejącej w chwili mówienia sytuacji. Rozwój techniki pozwala wprawdzie opanować podstawy języka samodzielnie przy pomocy kursów nagranych na płyty lub taśmy, natomiast dalsze postępy wymagają pomocy specjalisty. Błędem jest przypisywanie

zbyt wielkiego znaczenia pomocom mechanicznym, jak również laboratoriom językowym. Ich główne wartości to zwielokrotnienie kontaktów z językiem mówionym i umożliwienie ćwiczeń w rozumieniu języka obcego. Wielkie nadzieje wiązane początkowo z mechanizacją procesu nauczania nie spełniły się. Doniesienia zagraniczne o niepowodzeniu w stosowaniu aparatury elektronicznej wynikającym z braku kontaktu między nauczycielem a uczniem - prowadzącym i prowadzonym - znajdują potwierdzenie w naszych obserwacjach. Żywy nauczyciel jest i pozostanie elementem wiodącym i decydującym o jakości procesu nauczania. Nie ulega kwesti, że zarówno początkujący, jak i zaawansowani chętnie korzystają z opieki lektora. Nie wolno nam nie doceniać czynnika humanistycznego w procesie nauczania, który jest długotrwały. Słuchacz potrzebuje nie tylko informacji i kontroli. W równej mierze potrzebna mu jest opieka i zachęta. Nie widzi końca drogi, którą idzie, i nie potrafi zazwyczaj ocenić nie tylko, z jaką szybkością posuwa się naprzód, ale nawet czy się w ogóle posuwa. Nie można go pozbawiać kontaktu z człowiekiem, który potrafi zachęcić go do wytrwania w podjętym wysiłku, który rozumie jego trudności i życzliwie ocenia osiągnięcia.

Sterowanie pracą grupy należy do najważniejszych obowiązków lektora. Warunkiem powodzenia jest tu zorganizowanie wyrównanego poziomu, co lektor może osiągnąć starając się słabszych podciągnąć do poziomu bardziej zaawansowanych studentów i przesuwając zbyt słabych do innych grup językowych. Nowe tendencje w nauczaniu wysuwają na plan pierwszy problem i n d y w i d u a l i z a c j i n a u c z a n i a, twierdząc, że jest on warunkiem prawdziwie dobrych wyników. Ze względu na swoje indywidualne skłonności, zdolności i warunki zewnętrzne każdy człowiek sam musi zadecydować, jakie sposoby nauki będą w jego przypadku najbardziej skuteczne i najekonomiczniejsze. Sprawą lekto-

ra natomiast jest, aby pomógł znaleźć te sposoby i taktownie a konsekwentnie prowadził studentów ku głębszemu, doskonalszemu opanowaniu języka. A więc lektor jest zobowiązany dokładnie poznać swoich studentów, ich mocne i słabe strony, cele i zainteresowania, problemy, a nawet słabostki. W oparciu o taką znajomość może prowadzić zajęcia w sposób wciągający wszystkich do pracy, przezwyciężając naturalną nieśmiałość jednych i - co równie ważne - eliminując lub neutralizując jednostki nazbyt elokwentne, które dążą do zmonopolizowania zajęć. Poprzez zachęcanie jednych i delikatne a stanowcze powstrzymywanie drugich osiąga się jednakowe zaangażowanie wszystkich w zajęciach. Postulat a k t y w i z a c j i u c z ą c e g o s i ę ma w teorii pedagogicznej bogatą tradycję i jest na pewno jednym ze sposobów podniesienia efektywności kształcenia. Należałoby dążyć do aktywizacji studentów według modelu zajęć, gdzie informacje przynosi student "ze sobą" i pod kierunkiem nauczyciela czyni je operatywnymi (prymat komunikatywności). Niestety w wielu przypadkach model zajęć ma charakter pasywny. Studenci oczekują od lektora przekazania im pewnej ilości informacji, sami zaś zadają sobie niewiele trudu, by przygotować siebie do ich przyjęcia i pełnego wykorzystania. Rytmiczność oraz intensywność pracy w przygotowaniu się do zajęć jest w ścisłej korelacji z efektami pracy studenta.

Inną tendencją w ogólnym konglomeracie idei psycholingwistycznych i językoznawczych jest h u m a n i z a c j a p o g l ą d ó w n a j ę z y k i proces jego uczenia się i wynikające z niej akcentowanie funkcji komunikatywnej języka. Mamy pełne prawo uważać, że sam proces uczenia się języka obcego jest głęboko kształcący bez względu na jego wynik ostateczny. Jeśli przyjmiemy jako aksjomat świadome i twórcze posługiwanie się kodem języka dla generowania sensownych wypowiedzi, to ów sens wypowie-

dzi, ich znaczenie, trzeba w nauczaniu akcentować. Stąd istotną sprawą jest skierowanie naszego zainteresowania na studenta, na jego możliwości uczenia się, na to, jak reaguje na metody, które stosujemy.

Z postulatem humanizacji procesu nauczania łączy się podkreślenie roli m o t y w a c j i uczącego się, a tym samym przesuwanie w metodyce akcentu problemu nauczania na problem uczenia się. Jeśli uznamy, że zdobywanie znajomości językowych jest procesem intelektualnym, procesem, w którym umysł bierze czynny udział, to uznać musimy tym samym zasadniczą rolę uczącego się. Aby proces uczenia się zachodził, niezbędna jest chęć, motywacja. Powszechnie wiadomo, że najlepszy podręcznik i najlepsza metoda zawodzą, jeśli student nie ma ochoty uczyć się. Na lektoratach, gdzie uczestnictwo jest obowiązkowe, brak motywacji najwyraźniej przejawia się w niechętnym lub w najlepszym przypadku biernym uczestniczeniu w lekcji języka obcego. Przymus chodzenia na lektorat języka obcego, jak również stawianie oceny niedostatecznej, należy zaliczyć do rodzaju motywacji bardzo zawodnej. Motywacją powszechną, która może być wykorzystana z pożytkiem, jest chęć używania języka w kontaktach z cudzoziemcami, chęć zasięgnięcia niezbędnej informacji związanej z pracą lub zainteresowaniami - i to głównie ze źródeł drukowanych - - bądź możliwość ułatwionego wyjazdu za granicę, względy ambicjonalne i wiele innych bodźców mniej lub więcej szlachetnych.

Najcenniejszą motywacją jest ta, która prowadzi do głębokiego i trwałego zamiłowania i chęci opanowania języka. W warunkach lektoratu jedynym rozsądnym i skutecznym rodzajem motywacji jest atrakcyjność samych lekcji prowadząca do zainteresowania i znajdywania przyjemności w przedmiocie jako takim.

Motywacja lub jej brak mogą w zasadzie decydować o tym, czy godziny przeznaczone na nauczanie języka będą wykorzystane z pożytkiem, czy też będą w wysokim stopniu stratą czasu.

Praca nad motywacją stanowi nieodłączną część składową procesu uczenia się, a nauka języka obcego ze względu na swoją długoterminowość wymaga szczególnie trwałych bodźców.

Znajomość wyników własnej pracy podnosi efekt uczenia się. Przy uczeniu się konieczne jest, aby uczący się śledził własne w y n i k i i stale uwzględniał je w dalszej pracy. Jeśli uczący się zna wyniki swojej pracy, przyśpiesza to wyraźnie jego postępy. Sytuacje, w których uczący się odnosi powodzenie, zdają się odgrywać ogromną rolę pozytywną, aczkolwiek niepowodzenia w uczeniu się spełniają czasem rolę dodatnią. Dzieje się to przede wszystkim wtedy, gdy pojawiają się one rzadko i nie są zbyt duże.

Porównanie wyników rzeczywistych z wynikami zamierzonymi nazywa się kontrolą wyników. W praktyce kształtuje się system kontroli wyników w postaci testów i egzaminów. Testowanie informuje nauczyciela o wynikach nauki i tym samym umożliwia korekty procesu nauczania.

Podsumowując rozważania o czynnikach kształtujących powodzenie w nauce języka, należy zwrócić uwagę na funkcję komunikatywną języka i łączącą się z tym ważność nauczania sytuacyjnego, konieczność uwzględnienia elementu twórczego w formułowaniu wypowiedzi językowych. Sprawą bardzo istotną jest humanizacja procesu nauczania, skierowanie naszego zainteresowania na ucznia, na jego potrzeby i możliwość uczenia się, na to, jak reaguje na metody, które stosujemy. Wreszcie podkreślenie roli motywacji jako warunku powodzenia procesu d y daktycznego oraz wiążący się z tym postulat indywidualizacji nauczania. O skuteczności naucza-

nia decyduje wiele czynników, ale do podstawowych należą: łączne stosowanie różnych metod oraz aktywność uczących się i nauczyciela.

LITERATURA

[1] W. Budohoska, Z. Włodarski, Psychologia uczenia się, Warszawa 1970.

[2] B. Jankowski, Nauka języka obcego, Warszawa 1973.

[3] Bertil Malmberg, Nowe drogi w językoznawstwie, Warszawa 1969.

[4] W. Marton, Nowe horyzonty nauczania języków obcych. Warszawa 1973.

[5] J. Pieter, Psychologia uczenia się, Warszawa 1970.

[6] J. Rusiecki, O nauczaniu języków obcych, Warszawa 1964.

[7] T. Tomaszewski, Z pogranicza psychologii i pedagogiki, Warszawa 1970.

[8] Zeszyty "Dydaktyki Szkoły Wyższej" (roczniki 1968 - 1973).

[9] Zeszyty "Języki Obce w Szkole" (roczniki 1972-1974).

ЗАМЕЧАНИЯ О ФАКТОРАХ, ФОРМИРУЮЩИХ РЕЗУЛЬТАТЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ И ИХ ИЗУЧЕНИЯ

Р е з ю м е

В статье представлено несколько замечаний и предложений, касающихся обучения английскому языку. Обращается внимание на вновь возрастающую роль учителя как ведущего фактора, решающего о качестве процесса обучения. Подчёркнута роль коммуникативной функции языка и связанной с этим важности

ситуативного обучения, а также подчёркнута необходимость учёта творческого элемента в формулировании речевых высказываний. Существенной является, кроме того, активность учащихся, гуманизация процесса обучения и его индивидуализация, а также роль мотивации как условия успеха дидактического процесса.

REMARKS ON AGENTS INFLUENCING THE RESULTS IN THE TEACHING AND LEARNING THE FOREIGN LANGUAGES

S u m m a r y

The paper deals with some remarks and suggestions regarding the teaching of the English language. Special attention has been turned towards the increasing significance of the teacher nowadays as the cutting figure in the process of teaching. The communicative function of the language facilitates the acquiring of a linguistic skill as well as the creative power worked out by the learner himself in view of individual differences. To increase the efficiency of teaching the basic rules must be followed: the activity of the learners (keep speaking, stir up emotions, and be aware of the situation), the humanization of the teaching process and the significance of motivation in learning foreign languages.